УРОК 42

1. a) Глаголы 7 класса перед конечными согласными в сильных формах вставляют ***na*** [***ṇa***], в слабых ***n***; последний ассимилируется (уподобляется) следующему за ним согласному или, перед шипящими и ***h***, превращается в anusvāra.

Если в корне уже есть носовой, то он предварительно исчезает.

Например: *√yuj → yunaj/yuñj*,
√bhañj → bhaj → bhanaj/bhañj,
√hiṁs → his → hinas/hiṁs.

b) Окончания присоединяются непосредственно к корню.

О трактовке конечного ***c***, ***j*** см. Урок 39, п. 7;
конечного ***d*** – Урок 39, п. 8;
конечного ***ṣ*** – Урок 39, п. 10;
конечного ***s*** – Урок 40, п. 12;
конечного ***h*** – Урок 40, п. 13.

Конечный ***dh*** с последующими ***t***, ***th*** и ***dh*** сливается в ***ddh***, а перед ***s*** и во 2 и 3 л. sg. impf. переходит в ***t***.

2. युज् *√yuj* 7U. ‘соединять, запрягать’.

Praesens

	Parasmaipada			Ātmanepada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	युनज्मि *yunajmi*	युञ्ज्वः *yuñjvaḥ*	युञ्ज्मः *yuñjmaḥ*	युञ्जे *yuñje*	युञ्ज्वहे *yuñjvahe*	युञ्ज्महे *yuñjmahe*
2	युनक्षि *yunakṣi*	युङ्क्थः *yuṅkthaḥ*	युङ्क्थ *yuṅktha*	युङ्क्षे *yuṅkṣe*	युञ्जाथे *yuñjāthe*	युङ्ग्ध्वे *yuṅgdhve*
3	युनक्ति *yunakti*	युङ्क्तः *yuṅktaḥ*	युञ्जन्ति *yuñjanti*	युङ्क्ते *yuṅkte*	युञ्जाते *yuñjāte*	युञ्जते *yuñjate*

Imperfectum

	Parasmaipada			Ātmanepada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	अयुनजम् *ayunajam*	अयुञ्ज्व *ayuñjva*	अयुञ्ज्म *ayuñjma*	अयुञ्जि *ayuñji*	अयुञ्ज्वहि *ayuñjvahi*	अयुञ्ज्महि *ayuñjmahi*
2	अयुनक् *ayunak*	अयुङ्क्तम् *ayuṅktam*	अयुङ्क्त *ayuṅkta*	अयुङ्क्थाः *ayuṅkthāḥ*	अयुञ्जाथाम् *ayuñjāthām*	अयुङ्ग्ध्वम् *ayuṅgdhvam*
3	अयुनक् *ayunak*	अयुङ्क्ताम् *ayuṅktām*	अयुञ्जन् *ayuñjan*	अयुङ्क्त *ayuṅkta*	अयुञ्जाताम् *ayuñjātām*	अयुञ्जत *ayuñjata*

Imperativus

	Parasmaipada			Ātmanepada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	युनजानि *yunajāni*	युनजाव *yunajāva*	युनजाम *yunajāma*	युनजै *yunajai*	युनजावहै *yunajāvahai*	युनजामहै *yunajāmahai*
2	युङ्ग्धि *yuṅgdhi*	युङ्क्तम् *yuṅktam*	युङ्क्त *yuṅkta*	युङ्क्ष्व *yuṅkṣva*	युञ्जाथाम् *yuñjāthām*	युङ्ग्ध्वम् *yuṅgdhvam*
3	युनक्तु *yunaktu*	युङ्क्ताम् *yuṅktām*	युञ्जन्तु *yuñjantu*	युङ्क्ताम् *yuṅktām*	युञ्जाताम् *yuñjātām*	युञ्जताम् *yuñjatām*

Optativus

	Parasmaipada			Ātmanepada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	युञ्ज्याम् *yuñjyām*	युञ्ज्याव *yuñjyāva*	युञ्ज्याम *yuñjyāma*	युञ्जीय *yuñjīya*	युञ्जीवहि *yuñjīvahi*	युञ्जीमहि *yuñjīmahi*
2	युञ्ज्याः *yuñjyāḥ*	युञ्ज्यातम् *yuñjyātam*	युञ्ज्यात *yuñjyāta*	युञ्जीथाः *yuñjīthāḥ*	युञ्जीयाथाम् *yuñjīyāthām*	युञ्जीध्वम् *yuñjīdhvam*
3	युञ्ज्यात् *yuñjyāt*	युञ्ज्याताम् *yuñjyātām*	युञ्ज्युः *yuñjyuḥ*	युञ्जीत *yuñjīta*	युञ्जीयाताम् *yuñjīyātām*	युञ्जीरन् *yuñjīran*

3. रुध् √*rudh* **7U.** ‘запирать, осаждать, препятствовать, задерживать’.

Praesens

	Parasmaipada			Ātmanepada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	रुणध्मि *ruṇadhmi*	रुन्ध्वः *rundhvaḥ*	रुन्ध्मः *rundhmaḥ*	रुन्धे *rundhe*	रुन्ध्वहे *rundhvahe*	रुन्ध्महे *rundhmahe*
2	रुणत्सि *ruṇatsi*	रुन्द्धः *runddhaḥ*	रुन्द्ध *runddha*	रुन्त्से *runtse*	रुन्धाथे *rundhāthe*	रुन्द्धे *runddhve*
3	रुणद्धि *ruṇaddhi*	रुन्द्धः *runddhaḥ*	रुन्धन्ति *rundhanti*	रुन्द्धे *runddhe*	रुन्धाते *rundhāte*	रुन्धते *rundhate*

Imperfectum

	Parasmaipada			Ātmanepada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	अरुणधम् *aruṇadham*	अरुन्ध्व *arundhva*	अरुन्ध्म *arundhma*	अरुन्धि *arundhi*	अरुन्ध्वहि *arundhvahi*	अरुन्ध्महि *arundhmahi*
2	अरुणत् *aruṇat* अरुणः *aruṇaḥ*	अरुन्द्धम् *arunddham*	अरुन्द्ध *arunddha*	अरुन्द्धाः *arunddhāḥ*	अरुन्धाथाम् *arundhāthām*	अरुन्द्धम् *arunddhvam*
3	अरुणत् *aruṇat*	अरुन्द्धाम् *arunddhām*	अरुन्धन् *arundhan*	अरुन्द्ध *arunddha*	अरुन्धाताम् *arundhātām*	अरुन्धत *arundhata*

Imperativus

	Parasmaipada			Ātmanepada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	रुणधानि *ruṇadhāni*	रुणधाव *ruṇadhāva*	रुणधाम *ruṇadhāma*	रुणधै *ruṇadhai*	रुणधावहै *ruṇadhāvahai*	रुणधामहै *ruṇadhāmahai*
2	रुन्द्धि *runddhi*	रुन्द्धम् *runddham*	रुन्द्ध *runddha*	रुन्त्स्व *runtsva*	रुन्धाथाम् *rundhāthām*	रुन्द्धम् *runddhvam*
3	रुणद्धु *ruṇaddhu*	रुन्द्धाम् *runddhām*	रुन्धन्तु *rundhantu*	रुन्द्धाम् *runddhām*	रुन्धाताम् *rundhātām*	रुन्धताम् *rundhatām*

Optativus

	Parasmaipada			Ātmanepada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	रुन्ध्याम् *rundhyām*	रुन्ध्याव *rundhyāva*	रुन्ध्याम *rundhyāma*	रुन्धीय *rundhīya*	रुन्धीवहि *rundhīvahi*	रुन्धीमहि *rundhīmahi*
2	रुन्ध्याः *rundhyāḥ*	रुन्ध्यातम् *rundhyātam*	रुन्ध्यात *rundhyāta*	रुन्धीथाः *rundhīthāḥ*	रुन्धीयाथाम् *rundhīyāthām*	रुन्धीध्वम् *rundhīdhvam*
3	रुन्ध्यात् *rundhyāt*	रुन्ध्याताम् *rundhyātām*	रुन्ध्युः *rundhyuḥ*	रुन्धीत *rundhīta*	रुन्धीयाताम् *rundhīyātām*	रुन्धीरन् *rundhīran*

Замечание. Сочетания ***ntt***, ***ntth***, ***nddh***, ***ṇḍḍh*** факультативно упрощаются до ***nt***, ***nth***, ***ndh***, ***ṇḍh***. Т. о. возможны варианты для форм с такими сочетаниями, например *runddhi* или *rundhi* ‘запри’ и т. д.

4. पिष् **√*piṣ* 7P.** ‘раздроблять, толочь, молоть’,

हिंस् **√*hiṁs* 7P.** ‘повреждать, уничтожать’.

Praesens

	√*piṣ* Parasmaipada			√*hiṁs* Parasmaipada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	पिनष्मि *pinaṣmi*	पिंष्वः *piṁṣvaḥ*	पिंष्मः *piṁṣmaḥ*	हिनस्मि *hinasmi*	हिंस्वः *hiṁsvaḥ*	हिंस्मः *hiṁsmaḥ*
2	पिनक्षि *pinakṣi*	पिंष्ठः *piṁṣṭhaḥ*	पिंष्ठ *piṁṣṭha*	हिनस्सि *hinassi*	हिंस्थः *hiṁsthaḥ*	हिंस्थ *hiṁstha*
3	पिनष्टि *pinaṣṭi*	पिंष्टः *piṁṣṭaḥ*	पिंषन्ति *piṁṣanti*	हिनस्ति *hinasti*	हिंस्तः *hiṁstaḥ*	हिंसन्ति *hiṁsanti*

Imperfectum

	√***piṣ*** Parasmaipada			√***hiṁs*** Parasmaipada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	अपिनषम् *apinaṣam*	अपिंष्व *apiṁṣva*	अपिंष्म *apiṁṣma*	अहिनसम् *ahinasam*	अहिंस्व *ahiṁsva*	अहिंस्म *ahiṁsma*
2	अपिनट् *apinaṭ*	अपिंष्टम् *apiṁṣṭam*	अपिंष्ट *apiṁṣṭa*	अहिनः *ahinaḥ* अहिनत् *ahinat*	अहिंस्तम् *ahiṁstam*	अहिंस्त *ahiṁsta*
3	अपिनट् *apinaṭ*	अपिंष्टाम् *apiṁṣṭām*	अपिंषन् *apiṁṣan*	अहिनत् *ahinat*	अहिंस्ताम् *ahiṁstām*	अहिंसन् *ahiṁsan*

Imperativus

	√***piṣ*** Parasmaipada			√***hiṁs*** Parasmaipada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	पिनषानि *pinaṣāni*	पिनषाव *pináṣāva*	पिनषाम *pinaṣāma*	हिनसानि *hinasāni*	हिनसाव *hinasāva*	हिनसाम *hinasāma*
2	पिण्ढि *piṇḍḍhi*	पिंष्टम् *piṁṣṭam*	पिंष्ट *piṁṣṭa*	हिन्धि *hindhi*	हिंस्तम् *hiṁstam*	हिंस्त *hiṁsta*
3	पिनष्टु *pinaṣṭu*	पिंष्टाम् *piṁṣṭām*	पिंषन्तु *piṁṣantu*	हिनस्तु *hinastu*	हिंस्ताम् *hiṁstām*	हिंसन्तु *hiṁsantu*

Optativus

	√***piṣ*** Parasmaipada			√***hiṁs*** Parasmaipada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	पिंष्याम् *piṁṣyām*	पिंष्याव *piṁṣyāva*	पिंष्याम *piṁṣyāma*	हिंस्याम् *hiṁsyām*	हिंस्याव *hiṁsyāva*	हिंस्याम *hiṁsyāma*
2	पिंष्याः *piṁṣyāḥ*	पिंष्यातम् *piṁṣyātam*	पिंष्यात *piṁṣyāta*	हिंस्याः *hiṁsyāḥ*	हिंस्यातम् *hiṁsyātam*	हिंस्यात *hiṁsyāta*
3	पिंष्यात् *piṁṣyāt*	पिंष्याताम् *piṁṣyātām*	पिंष्युः *piṁṣyuḥ*	हिंस्यात् *hiṁsyāt*	हिंस्याताम् *hiṁsyātām*	हिंस्युः *hiṁsyuḥ*

5. Корень तृह् √***tṛh* 7P.** ‘дробить, давить’ в сильных формах перед согласными окончаниями имеет слог ***ne*** [***ṇe***], например: 3 л. praes. *tṛ**ṇe**ḍhi*, *tṛṇḍhaḥ*, *tṛṁhanti*; imper. sg, *tṛṇahāni*, *tṛṇḍhi*, *tṛ**ṇe**ḍhu*.

	Praesens			Imperfectum		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	तृणेह्मि *tṛṇehmi*	तृंह्वः *tṛṁhvaḥ*	तृंह्मः *tṛṁhmaḥ*	अतृणहम् *atṛṇaham*	अतृंह्व *atṛṁhva*	अतृंह्म *atṛṁhma*
2	तृणेक्षि *tṛṇekṣi*	तृण्ढः *tṛṇḍhaḥ*	तृण्ढ *tṛṇḍha*	अतृणेट् *atṛṇeṭ*	अतृण्ढम् *atṛṇḍham*	अतृण्ढ *atṛṇḍha*
3	तृणेढि *tṛ**ṇe**ḍhi*	तृण्ढः *tṛṇḍhaḥ*	तृंहन्ति *tṛṁhanti*	अतृणेट् *atṛṇeṭ*	अतृण्ढाम् *atṛṇḍhām*	अतृंहन् *atṛṁhan*
	Imperativus			Optativus		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	तृणहानि *tṛ**ṇa**hāni*	तृणहाव *tṛṇahāva*	तृणहाम *tṛṇahāma*	तृंह्याम् *tṛṁhyām*	तृंह्याव *tṛṁhyāva*	तृंह्याम *tṛṁhyāma*
2	तृण्ढि *tṛ**ṇ**ḍhi*	तृण्ढम् *tṛṇḍham*	तृण्ढ *tṛṇḍha*	तृंह्याः *tṛṁhyāḥ*	तृंह्यातम् *tṛṁhyātam*	तृंह्यात *tṛṁhyāta*
3	तृणेढु *tṛ**ṇe**ḍhu*	तृण्ढाम् *tṛṇḍhām*	तृंहन्तु *tṛṁhantu*	तृंह्यात् *tṛṁhyāt*	तृंह्याताम् *tṛṁhyātām*	तृंह्युः *tṛṁhyuḥ*

Словарь

Глаголы:

इन्ध् √*indh* 7Ā. (*inddhe*) зажигать;
छिद् √*chid* 7U. (*chinatti/chintte*) отрезать; отсекать;
आ+छिद् *ā*+√*chid* 7U. [*ācchi-*] отнимать;
उद्+छिद् ud+√chid 7U. [*ucchi-*] искоренять;
जागरय *jāgaraya* (*jāgarayati*) пробуждать (caus. от √jagṛ);
धृतिं बन्ध् *dhṛtiṁ bandh* (*dhṛtiṁ badhnāti*) проявлять решительность/стойкость в (+ Loc.);
भञ्ज् √*bhañj* 7P. (*bhanakti*) ломать, разрушать;
भिद् √*bhid* 7U. (*bhinatti/bhintte*) колоть, разрубать, разделять;

भुज् √*bhuj* 7U. (*bhunakti/bhuṅkte*) есть, наслаждаться;
पिष् √*piṣ* 7P. (*pinaṣṭi*) дробить, толочь, молоть;
युज् √*yuj* 7U. (*yunakti/yuṅkte*) соединять, запрягать;
नि+युज् *ni*+√*yuj* (*niyunakti/niyuṅkte*) назначать, поручать;
रुध् √*rudh* 7U. (*ruṇaddhi/runddhe*) запирать, осаждать, препятствовать;
शिष् √*śiṣ* 7P. (*śinaṣṭi*) оставлять;
वि+√शिष् *vi*+√*śiṣ* 7P. (*viśinaṣṭi*) выделять, отличать, увеличивать;
सम्+√हन् *sam*+√*han* 2P. (*saṁhanti*) соединять.
हिंस् √*hiṁs* 7P. (*hinasti*) вредить, повреждать, уничтожать, разрушать.

Существительные:
शाखा *śākhā* f. ветка;
वंश *vaṁśa* m. род;
अवस्था *avasthā* f. состояние;
उषस् *uṣas* f. утренняя заря; Ушас, богиня зари, *N.pr.*;
कण्टक *kaṇṭaka* m., n. колючка; враг;
ग्रास *grāsa* m. кусок; глоток;
तण्डुल *taṇḍula* m. рис; зерно;
दूत *dūta* m. вестник, посланник;
धृति *dhṛti* f. сильная воля, стойкость;
पातक *pātaka* n. проступок;
पौत्र *pautra* m. внук;
बन्धु *bandhu* m. родственник;
रुज् ruj f. боль;
लेखन *lekhana* n. писание (процесс);
शिरस् *śiras* n. голова;
हिमवत् *himavat* m. sg. Гималаи;

Прилагательные:
उच्छ्रित *ucchrita* высокий;
क्षात्र *kṣātra* mf(*ā*)n подходящий для воинов; относящийся к кшатриям;
गृह्य *gṛhya* mf(*ā*)n домашний;
प्रतिकूल *pratikūla* mf(*ā*)n неблагоприятный; противоречащий, противостоящий;
शुभ *śubha* mf(*ā*)n блестящий, красивый, хороший, благоприятный;

Наречия:
अयत्नेन *ayatnena* adv. без усилий.

Упражнения

1. Переведите с санскрита на русский язык стихотворения:

यद्ध्यायति यत्कुरुते धृतिं बध्नाति यत्र च ।
तदवाप्नोत्ययत्नेन यो हिनस्ति न किंचन ॥३६॥

yaddhyāyati yatkurute dhṛtiṁ badhnāti yatra ca ।
tadavāpnotyayatnena yo hinasti na kiṁcana ॥36॥

यस्यां यस्यामवस्थायां यत्करोति शुभाशुभम् ।
तस्यां तस्यामवस्थायां भुङ्क्ते जन्मनि जन्मनि ॥३७॥

yasyāṁ yasyāmavasthāyāṁ yatkaroti śubhāśubham ।
tasyāṁ tasyāmavasthāyāṁ bhuṅkte janmani janmani ॥37॥

दूत एव हि संधत्ते भिनत्त्येव च संहतान् ।
दूतस्तत्कुरुते कर्म येन भिद्यन्ते वा न वा ॥३८॥

dūta eva hi saṁdhatte bhinattyeva ca saṁhatān ।
dūtastatkurute karma bhidyante yena vā na vā ॥38॥

2. Переведите с санскрита на русский язык фразы:

ये गा हिंसन्ति तेषां गरीयः प्रायश्चित्तं विदधति तस्माद्गां मा हिन्धि ॥१॥
जीवत्पुत्रपौत्रो वर्षशतं निष्कण्टकं राज्यं भुङ्क्ष्वेति कवयो महाराजमस्तुवन् ॥२॥
यथा वातो बलेन वृक्षान्भनक्त्येवं त्वं मे द्विषो भङ्ग्धि ॥३॥
रणे शत्रुभिर्युध्यमानः शूरः कांश्चिदिषुभिरभिनत्केषां चिन्मूर्धहस्तपादादिकमसिनाच्छिनत् ॥४॥
प्रातरश्विनावुषसा स्वस्रा सह भूतानि जागरयितुं त्रिचक्रे रथे ऽश्वौ युङ्क्त इत्यृक्षु श्रूयते ॥५॥
यो भूमिदानमाच्छिन्द्यादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पञ्चभिर्महापातकैः संयुक्तः स्यात् ॥६॥
अहो प्रतिकूलो विधिर्विशिनष्टि मनोरुजं मे ॥७॥
यत्र पित्रादीनां बन्धूनां शिरांसि भिन्दन्तो रुदतीं कन्यां बलाद्धरन्ति तं क्षात्रं विवाहमृषयो विदुः ॥८॥

1. *ye gā hiṁsanti teṣāṁ garīyaḥ prāyaścittaṁ vidadhati tasmādgāṁ mā hindhi* .
2. *jīvatputrapautro varṣaśataṁ niṣkaṇṭakaṁ rājyaṁ bhuṅkṣveti kavayo mahārājamastuvan* .
3. *yathā vāto balena vṛkṣānbhanaktyevaṁ tvaṁ me dviṣo bhaṅgdhi* ॥3॥
raṇe śatrubhiryudhyamānaḥ śūraḥ kāṁścidiṣubhirabhinatkeṣāṁ cinmūrdhahastapādādikamasinācchinat .
4. *prātaraśvināvuṣasā svasrā saha bhūtāni jāgarayituṁ tricakre rathe 'śvau yuṅkta ityṛkṣu śrūyate* .
6. *yo bhūmidānamācchindyādācchidyamānaṁ vānumodeta sa pañcabhirmahāpātakaiḥ saṁyuktaḥ syāt* .
7. *aho pratikūlo vidhirviśinaṣṭi manorujaṁ me* .
8. *yatra pitrādīnāṁ bandhūnāṁ śirāṁsi bhindanto rudatīṁ kanyāṁ balāddharanti taṁ kṣātraṁ vivāhamṛṣayo viduḥ* .

3. Переведите с русского языка на санскрит:

1. Явана осадил Сакету (*sāketa*, n.).
2. После того как Джаясимха (*jayasiṁha*) долго осаждал (деепр.) Гирнар (*girinagara*), он наконец его разрушил (√*bhañj*).
3. Аскет в течение месяца должен съедать (√*bhuj*, opt., imper.) только 240 кусков.
4. «Зажги огонь, отрежь ветки для (*artham*) топлива (*samidh*), подои коров, растолки зёрна», – так рано поутру говорил (√*brū*) один жрец другому.
5. Учитель поручил (*ni*+√*yuj*, Ā.) ученикам переписывание_(= писание)_книг (Dat., Loc.).
6. Гора Гималаи (*himavat*) задерживает ход (*gati*) облаков (своими) чрезвычайно_высокими вершинами.
7. Творящие(-*kṛt*)_добродетель радуются (√*mud*) на небе, наслаждаясь (part. pr. Ā.) плодом_(своих)_дел.
8. Завоевав (деепр.) чужое_царство, царь не должен истреблять (*ucchid*, opt.) царского рода.
9. Дваждырождённые во время_свадьбы должны зажигать (священный)_домашний_(*gṛhya*)_огонь.
10. Женщины пестами (*musala*) толкут рис.